

Ἡ ΚΑΤΗ
ΧΗΣΙ
C:

: ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΙΟΥΣΤΙ
ΝΗΣ:

ΥΠΟ
ΤΟΥ ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΙΑ
ΚΟΝΟΥ
ΠΡΑΓΜΑΤΟΥ

Σελίδες Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας περὶ τῶν Ἁγίων Λειψάνων*

Τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου
Ἐδέσσης, Πέλλης καὶ Ἀλμωπίας κ. Ἰωήλ

Ολόκληρη τὴν κτίση καὶ τὸν ἄνθρωπο τοὺς συντηρεῖ ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἡ οὐσιοποιός, ζωοποιός, σοφοποιός καὶ θεοποιός Χάρη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνη, ποὺ διατηρεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὄντων, τὴ λειτουργία τῶν κτισμάτων, τὴν πνευματικὴ προαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κάπου στὰ συγγράμματά του λέγει:

«Κᾶν γάρ τι τῶν κτισμάτων ὑπὸ τῶν πατέρων προσαγορευόμενον ἀκούσης θεῖον, μὴ διὰ τὴν οἰκειάν φύσιν τὴν κτιστὴν οὐσαν εἰρῆσθαι νόμιζε τοιοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ θεῖαν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος...».

(Αντιρρητικὸς 7, 3 σελ. 463, ἔκδ. Χρήστου, τ. 3ος)

Δηλαδή, ὅταν ἀκούσουμε τοὺς Πατέρες νὰ ὀνομάζουν ἓνα κτίσμα θεῖον, ὅπως π.χ. οἱ θεῖοι Ἄγγελοι, ὁ θεῖος Πατήρ, τὰ θεῖα Λείψανα κ.λ.π., δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε πὼς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι θεῖα καὶ ἱερά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνοικεῖ μέσα τους ἡ θεῖα Χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἶναι καὶ αὐτὰ θεῖα.

Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ ἐκχέεται παντοῦ καὶ ἰδιαιτέρως στὸν ἄνθρωπο. Ὅταν λέμε Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐννοοῦμε τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, δηλ. αὐτὸ ποὺ μπορούμε νὰ πάρουμε ἀπ' τὸ Θεό. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ καθαρίζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ δέχεται μέσα του τὴν ἀκτίνα τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, λάμπει ὀλόκληρος. Λάμπει τόσο πολὺ, ποὺ ἀκόμη σκορπάει αὐτὴ τὴ Χάρη, ποὺ παίρνει καὶ στὰ οἰκεία του ἀντικείμενα, δηλ. στὰ πράγματά του.

Τέτοια παραδείγματα έχουμε τα πρόσωπα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἔχουμε πληροφορίες ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων πὼς τὰ σουδάρια καὶ τὰ σιμικίνθια τοῦ Παύλου κάνανε θαύματα:

«Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ὁ Θεὸς ἐποίει διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἀποφέρεισθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια καὶ σιμικίνθια καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα ἐκπορεύεσθαι».

(Πράξ. ιθ' 11-12)

Ὁ ἐρμηνευτὴς Οἰκουμένιος γράφει πὼς τὰ σουδάρια ἦταν λινοειδῆ υἶασματα ποὺ τὰ ἐβαζαν στὸ κεφάλι τους καὶ τὰ σιμικίνθια ἦταν τὰ μαντήλια ποὺ κρατοῦσαν στὸ χέρι τους γιὰ νὰ σφογγίζουν τοὺς ἰδρῶτες, τὸν πτύελον, τὰ δάκρυα «καὶ τὰ ὅμοια» (P.G. 118, 249). Αὐτά, λοιπόν, τὰ πανιά, ποὺ τὰ εἶχαν γιὰ προσωπικὴ χρῆση τῶν ἀναγκῶν τους, κάνανε θαύματα, ἐπειδὴ εἶχαν ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια τοῦ Παύλου, ποὺ εἶχαν τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ.

«Τόσο πολὺ ὁ Κύριος τιμᾷ τοὺς φίλους του τοὺς Ἁγίους, ὥστε καὶ τὰ ἐνδύματά τους καὶ τ' ἄλλα ἀντικείμενά τους, καὶ αὐτὴ τὴ σκιά τους δίνει τὴ δύναμι νὰ θαυματουργοῦν. Πόσο μᾶλλον δίνει θαυματουργικὴ χάρι στὰ ἱερὰ Λείψανά τους».

(Νικολάου Σωτηροπούλου, Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, σελ. 360)

Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὴ σκιά τοῦ Πέτρου. Οἱ ἄνθρωποι ἔφερναν στὶς πλατεῖες, ἐκεῖ δηλ. ποὺ μιλοῦσε ὁ Πέτρος, τοὺς ἀσθενεῖς «ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιά ἐπισκίασῃ τινι αὐτῶν» (Πράξ. ε' 15). Ἡ σκιά τοῦ Πέτρου, ποὺ ἦταν μιὰ ἀμυδρὰ εἰκόνα τῆς ὑπάρξεώς του, εἶχε χάρι καὶ ἔκανε καλὰ τοὺς ἀρρώστους. Ἡ σκιά τοῦ Κυρίου δὲν ἔκανε θαύματα, ἐνῶ ἡ σκιά τοῦ Πέτρου θεράπευε. Βλέπουμε νὰ ἐφαρμόζεται ἡ προφητεία τοῦ Κυρίου ποὺ λέγει πὼς οἱ Μαθητὲς Του θὰ κάνουν μεγαλύτερα θαύματα (ἐννοεῖται μὲ τὴ δύναμή Του) ἀπὸ τὸν ἴδιο (Ἰωάν. ιδ' 12).

* * *

Ἄς ἔλθουμε τώρα σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση, ποὺ ἐνεργεῖ ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος γράφει πὼς ὁ Χριστὸς «πολλοὺς ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἄψωνται ὅσοι εἶχον μᾶστιγας» (Μάρκ. γ' 10). Δηλαδή, πέφτανε οἱ ἄνθρωποι πάνω στὸ Χριστό, ἔστω καὶ νὰ Τὸν ἀκουμπήσουν, γιὰ νὰ γίνουν καλὰ ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες τὶς σωματικὲς ἢ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς μᾶστιγες τῶν πονηρῶν πνευμάτων ποὺ εἶχαν.

Μία τέτοια περίπτωση *ιδιάζουσα* είναι καὶ ἡ αἰμορροῦσα γυναῖκα, πού ἡ Παράδοση θέλει τὸ ὄνομά της νὰ εἶναι Βερονίκη. Αὐτή, πού πῆγε καὶ κρυφὰ ἀκούμπησε τὸ ἱμάτιο τοῦ Χριστοῦ κι ἔγινε καλὰ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια της, «ἔλεγεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἄψωμαι κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ σωθήσομαι καὶ εὐθὺς ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴται ἀπὸ τῆς μάστιγος» (Μάρκ. ε' 28-29). Ἀκούμπησε τὸ ἱμάτιο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔγινε καλὰ.

Ὁ Θεοφάνης ὁ Κεραμεύς, Ἐπίσκοπος Ταυρομενείας, λέγει πὼς τὸ κράσπεδο τοῦ ἱματίου τοῦ Χριστοῦ (τὸ ἄκρο τοῦ ρούχου του) ἦταν ἱερώτατο «ὡς Θεοῦ σαρκὸς ἐφαπτόμενον» (P.G. τ. 122, 285). Εἶχε τὸ ρούχο τοῦ Ἰησοῦ πάρει Χάρη, ἐπειδὴ ἀκουμποῦσε στὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ.

Βέβαια στὸ θαῦμα συνήργησε ὄχι μόνο ἡ Χάρη τοῦ ἱματίου τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἡ πίστη τῆς γυναικός. Ὁ μέγας ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, λέγει πὼς ἀπὸ μόνο του τὸ ἱμάτιο δὲν εἶχε δύναμη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνοικοῦσε μέσα σ' αὐτὸ ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀπόκτησε δύναμη·

«οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν ἰατρικὴν, ἢ γοῦν ἐτέραν τινὰ ἰδίαν, ἀλλὰ θεόδοτον».

(P.G. τ. 72, 637)

Δηλαδή, κανένα κτίσμα, οὔτε οἱ ἄγγελοι δὲν ἔχουν ἀπὸ μόνα τους, κάποια ἰατρικὴ δύναμη, ἀλλ' ὅτι ἔχουν τὸ ἔχουν ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἄλλωστε τὸ ὅτι τὰ ρούχα τοῦ Κυρίου εἶχαν Χάρη φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως. «Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα λευκὰ λίαν οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι» (Μάρκ. θ' 3).

Τὰ ἱμάτια τοῦ Κυρίου κατὰ τὴ Μεταμόρφωση εἶχαν Χάρη καὶ ἄστραφταν, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς θὰ πεῖ πὼς ὁ Κύριος

«καὶ διὰ τούτων ἔδειξε, τίνες αἱ στολαὶ τῆς δόξης, ἃς ἐνδύσονται κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οἱ ἐγγίζοντες Θεῷ, καὶ τίνα τὰ ἐνδύματα τῆς ἀναμαρτησίας, ἃ διὰ τὴν παράβασιν Ἀδὰμ ἀπεκδυσάμενος, γυμνὸς ἐωρᾶτο καὶ κατησχύνετο».

Δηλαδή, τὰ ἀστραφτερὰ καὶ γεμάτα Χάρη ἱμάτια τοῦ Χριστοῦ εἶναι σημάδια τῆς δόξης, πού θὰ ἔχουν οἱ στολῆς τῶν ἀνθρώπων, πού θὰ ντυθοῦν στὴν ἄλλη ζωὴ, ἀλλὰ καὶ σημεῖο τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ Ἀδὰμ πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση του.

Τέτοια Χάρη εἶχαν καὶ τὰ ρούχα καὶ τὰ παπούτσια τῶν Τριῶν Παίδων, πού ἦσαν μέσα στὴν κάμινο τοῦ πυρός. Ὁ Θεὸς δὲν φύλαξε μόνο τὰ σώματά τους, ἀλλὰ καὶ τὰ ρούχα τους καὶ τὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς τους·

«καὶ ἐθεώρουν τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ὅτι οὐχ ἤψατο τὸ

πῶρ τοῦ σώματος αὐτῶν, καὶ αἱ τρίχες αὐτῶν οὐ κατεκάρησαν καὶ τὰ σαράβαρα αὐτῶν οὐκ ἠλλοιώθησαν, οὐδὲ ἡ ὁσμὴ τοῦ πυρὸς ἦν ἐν αὐτοῖς».

(Δαν. γ' 94)

Τὰ σαράβαρα τους, δηλ. τὰ ρούχα τους, δὲν πάθανε τίποτε, γιατί ὁ Θεὸς τὰ γέμισε μὲ χάρη. Βλέπουμε πὼς καὶ τὰ ρούχα τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ ἔχουν Χάρη. Ἄλλωστε ἡ μηλωτὴ τοῦ προφήτη Ἡλία ἔδωσε πολλὴ Χάρη στὸν Ἐλισσαῖο, δηλ. τὴ διπλὴ Χάρη τοῦ προφήτη Ἡλία. Κρατῶντας τὴ μηλωτὴ τοῦ Ἡλία ὁ Ἐλισσαῖος κτύπησε τὰ νερὰ τοῦ Ἰορδάνη κι ἄνοιξαν στὰ δύο καὶ πέρασε τὴν ἀπέναντι ὄχθη·

«καὶ ἔλαβεν τὴν μηλωτὴν Ἡλιοῦ... καὶ ἐπάταξεν τὰ ὕδατα καὶ διερράγησαν ἔνθα καὶ ἔνθα καὶ διέβη Ἐλισσαίε».

(Γ' Βασ. β' 14 καὶ 15)

Ἄρα τὸ ρούχο τοῦ Ἡλία εἶχε Χάρη. Δὲν ἦταν ἓνα κοινὸ ἱμάτιο. Καταλαβαίνουμε πὼς τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ρούχα τῶν Ἁγίων δὲν εἶναι συνηθισμένα ἐνδύματα, ἀλλ' ἔχουν ἐπάνω τους τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ.

* * *

Ἄκομη θὰ θέλαμε νὰ θίξουμε καὶ κάτι ἄλλο.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος στὸ ἕκτο κεφάλαιο στίχ. 13 μᾶς ἀναφέρει μιὰ σημαντικὴ εἰδηση γιὰ τὸ θέμα μας. Ὅταν ὁ Κύριος εἶχε στείλει τοὺς Μαθητὲς του σὲ μιὰ προκαταρκτικὴ περιοδεία, τοὺς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ κάνουν καὶ θαύματα. Νὰ τὴ λέγει τὸ Εὐαγγέλιο· *«καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλον καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον».*

Τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος. Νὰ προσκαλοῦμε τοὺς πρεσβυτέρους καὶ νὰ μᾶς διαβάσουν εὐχές καὶ νὰ μᾶς ἀλείφουν μὲ ἔλαιο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη, πὺ ἔχουμε, θὰ γίνουμε καλὰ ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες μας· *«προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα...»* (Ἰακ. ε' 14-15).

Τώρα οἱ ἐρμηνευτὲς τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως π.χ. ὁ ἅγιος Θεοφύλακτος ἢ ὁ Βίκτωρ ὁ Πρεσβύτερος Ἀντιοχείας σημειῶνουν· τὸ ἔλαιο εἶναι σύμβολο τῆς ἰλαρότητας, αἷτιο τοῦ φωτός, ἰᾶται τοὺς κόπους τοῦ ἀνθρώπου κ.λ.π. Εἶναι σύμβολο τὸ ἀλειφόμενο ἔλαιο τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ φέρνει πολλὰς φορὲς τὴν ἴαση τοῦ νοσήματος καὶ τὸ φωτισμὸ τῆς καρδιάς.

Βέβαια ἐκεῖνο, πὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι ἡ προσευχὴ πὺ γίνε-
ται στὸ λάδι·

«ὅτι γὰρ ἡ εὐχὴ τοῦ πᾶν ἐνήργει, παντί που δῆλον· τὸ δὲ ἔλαι-

ον, ὡς γε οἶμαι σύμβολον τούτων ὑπῆρχε».

(Βίκτωρος, παρὰ Κράμερ, σελ. 324)

Βλέπουμε πὼς τὸ ἔλαιο, ὅταν ἀγιάζεται, ἔχει στὸν πιστὸ ἄνθρωπο καὶ θεραπευτικὲς ιδιότητες καὶ δὲν εἶναι κοινὸ λάδι.

* * *

Θὰ ἤθελα ἀκόμη νὰ ἀναφέρω καὶ τὴν περίπτωση τῆς ἀναστάσεως ἐνὸς ἀνθρώπου μὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ προφήτου Ἐλισαίου. Ἄς ἀκούσουμε τί λέγει ἡ Γραφή πάνω σ' αὐτό.

«Ὁ Ἐλισαῖος πέθανε καὶ τὸν ἔθαψαν. Κάθε χρόνο τὴν ἀνοιξὴ ἔμπαιναν στὴ χώρα Μωαβίτες ἐπιδρομεῖς. Κάποτε, ἐκεῖ πὸς ἔθαβαν ἕναν ἄνθρωπο, εἶδαν ζαφνικὰ μιὰ ομάδα ἐπιδρομῶν· τότε ἔρριξαν βιαστικὰ τὸ πτώμα μέσα στὸν τάφο τοῦ Ἐλισαίου καὶ ἔφυγαν. Μόλις ὁμως ἤρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἐλισαίου ὁ νεκρὸς ζωντάνεψε καὶ στάθηκε στὰ πόδια του».

(Δ' Βασ. ιγ' 20)

Ἄρα τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἐλισαίου δὲν ἦταν κοινὰ ὀστᾶ, ἀλλὰ μέσα τους εἶχαν Χάρη καὶ τὴν μετέδιδαν μάλιστα. Ἦταν ζωογόνα.

* * *

Ἄς ἔλθουμε τώρα καὶ στὴν Ἐκκλησία μας. Ὑπάρχουν πολλοί, πὸς κατηγοροῦν τὴν Ἐκκλησία πὼς πέφτει στὴν εἰδωλολατρεία, στὶς δεισιδαιμονίες καὶ τιμᾶ πράγματα πὸς τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ γνήσιο πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Χριστοῦ. Π.χ. Λένε γιὰ τὶς εἰκόνες καὶ τὰ ἅγια Λείψανα καὶ τὰ εὐλαβῆ ἀντικείμενα πὼς δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλ' ἀπλῶς σύμβολα. Δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ἐνοικοῦσα Χάρη τοῦ Θεοῦ σ' αὐτά. Ἐμεῖς ὁμως εἶδαμε προηγουμένως πὼς ἡ ἀγία Γραφή τὰ ὑποστηρίζει ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν τὰ κατακρίνει.

Γιὰ νὰ δοῦμε τώρα τί λένε καὶ οἱ Πατέρες πάνω σ' αὐτά.

α. Ὁ μέγας θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας μας, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, νὰ τι λέγει:

«Οὐ γὰρ διέστη τούτων ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ προσκνητοῦ σώματος διέστη ἡ Θεότης ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου».

(Δεκάλογος τῆς κατὰ Χριστὸν νομοθεσίας, Φιλοκαλ. τ. Δ', σελ. 118)

Ἄς τὸ ἐρμηνεύσουμε αὐτὸ πλατύτερα: κατὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα διαιρέθησαν, δηλ. τὸ σῶμα ἔμεινε στὸν τάφο καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ κατέβηκε στὸν Ἄδη, ἀλλ' ἡ Θεότητα ἔμεινε καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ, γι' αὐτὸ καὶ τὸ σῶμα Του δὲν ὑπέστη διαφθορά, δὲν ἀλλοιώθηκε.

Ἔτσι καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἔχουν μέσα τους πολλὴ χάρη.

β. Μπορεῖ, συμπληρώνει ὁ Χρυσόστομος, τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος (ἢ κάποιου Ἁγίου) νὰ εἶναι ἔρημο ψυχικῆς ἐνέργειας,

*«ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐτέρα παρακάθεται
μειζὼν αὐτῷ δύναμις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, πᾶσιν ὑπὲρ
τῆς ἀναστάσεως ἀπολογουμένη, δι' ὧν θαυματοποιεῖ».*

(ΕΠΕ, 37, 54)

Δηλαδή, μέσα στὸ σῶμα τοῦ Μάρτυρος (ἢ τοῦ Ἁγίου) ἀντὶ γιὰ τὴν ψυχὴ του παρακάθεται ἄλλη ἀνώτερη δύναμη, «ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις», ἢ Χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ ὁποῖα μὲ τὰ θαύματα ποὺ κάνει, ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος θὰ συνεχίσει καὶ θὰ πεῖ:

*«Ὁ Θεὸς μοίρασε τοὺς μάρτυρες, τὰς ψυχὰς λαβὼν αὐτός, τὰ
δὲ σῶματα ἡμῖν ἔδωκε, ἵνα ὑπόμνησιν ἀρετῆς διηνεκῶς τὰ ἅγια
τούτων ὅστέα ἔχωμεν».*

(ΕΠΕ 37, 232-234)

Τὰ ἅγια Λείψανα μὲ τὴ Χάρη ποὺ ἔχουν μέσα τους, μᾶς τὰ ἔδωσε ὁ Θεός, γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν ἀρετὴ τους καὶ γιὰ νὰ μᾶς σπρώχνουν νὰ τοὺς μιμηθοῦμε. Πολλὲς φορές χρειαζόμαστε μιὰ ὑπενθύμιση γιὰ νὰ ἐντείνουμε τὸν ἀγῶνα μας στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Προσκυνῶντας τὰ ἅγια Λείψανα, βλέπουμε τὸν ἀγῶνα τῶν Ἁγίων, τὴν ὑπομονή τους, τὸ μαρτύριό τους καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο βάζουμε καὶ ἐμεῖς ἀρχὴ μετανοίας καὶ ἀγῶνος.

Ὁ Ἅγιος ἐγκωμιάζοντας τὸν ἅγιο μάρτυρα Ἰουλιανὸ ποὺ ἐσώζετο ὁ τάφος του καὶ τὰ Λείψανά του στὸ χωριὸ Δάφνη τῆς Ἀντιόχειας λέγει:

*«Ἐνας νωθρὸς ποὺ ἔρχεται ἐδῶ καὶ βλέπει τὰ κατορθώματα
τοῦ ἁγίου κἂν ἀπάντων νωθρότατος ἦ, εὐθέως ἐξάλλεται καὶ
θερμότερος γίνεται καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἐκπηδᾷ».*

(ΕΠΕ, 37, 232)

● Λαμβάνοντας θάρρος ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ αἱματοβαφεῖ ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως πρὸς τὸ Χριστό, ἀγωνίζεται περισσότερο.

● Οἱ δειλοὶ παίρνουν θάρρος πρὸς τὸν ἀγῶνα. «Διὰ τοῦτο παρακατέθετο ἡμῖν τὰ σῶματα τῶν ἁγίων ὁ Θεός, ἕως τοῦ καιροῦ τῆς ἀναστάσεως, ἵνα ἔχωμεν ὑπόθεσιν φιλοσοφίας μεγίστης» (ὁπ.π., σελ. 234).

● Ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι, προσκυνοῦν τὰ ἅγια Λείψανα καὶ τρυγοῦν πολλὰς εὐεργεσίες: «μυρίας ἐτρύγησαν ἰάσεις ἀπὸ τῆς ἀγίας ταύτης θήκης»

(ὄπ.π., σελ. 236). Ἔγιναν πάρα πολλές θεραπείες ἀσθενῶν. Θεραπεύονται οἱ πάσης φύσεως ἀρρώστειες.

● Ταπεινώνονται οἱ ὑπερήφανοι, ποὺ καυχῶνται γιὰ τὰ πλούτη τους. Ὅταν προσκυνοῦν τὰ ἅγια λείψανα, βλέπουν πὼς ὑπάρχει πλοῦτος ἀνώτερος ἀπὸ τὸ δικό τους καὶ φεύγουν πρὸ ὑγιεῖς πνευματικά.

● Ὁ φτωχός, ὅταν ἀσπάζεται τὰ σώματα τῶν ἁγίων, δυναμώνεται, ἀφοῦ ἡ φτώχεια καὶ τὰ βάσανά του δὲν φτάνουν τὰ μαρτύρια καὶ τὰ πάθη τοῦ Ἁγίου (ὄπ.π., σελ. 237).

● Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ, ποὺ κάθεται μέσα στὰ ἅγια Λείψανα καὶ συνοικεῖ μὲ τοὺς Ἁγίους,

«καὶ εἰς ἑτέρους πρόεισι τοὺς μετὰ πίστεως ἐφεπομένους αὐτῇ καὶ ἀπὸ ψυχῆς εἰς σώματα καὶ ἀπὸ σωματίων εἰς ἱμάτια καὶ ἀπὸ ἱματίων εἰς ὑποδήματα καὶ ἀπὸ ὑποδήματα εἰς οἰκίας ἐκτρέχει».

(τοῦ αὐτοῦ ΕΠΕ, 33, 52)

● Καὶ θὰ καταλήξει ὁ Ἅγιος νὰ πεῖ:

«Πόθεν οὖν οὐ τοῦτον μόνον τὸν σταυρωθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀσῆ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ σφαγέντων πεφρίκασι δαίμονες;».

(Ὁμλ. Δ', εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, ἐκδόσεις «ΛΟΓΟΣ», σελ. 39)

● Οἱ δαίμονες δὲν φοβοῦνται μόνον τὸν ἐσταυρωμένο, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀσῆ τῶν Ἁγίων ποὺ ἐσφάγησαν ὑπὲρ Αὐτοῦ. Ἀκόμη καὶ τὶς θήκες τῶν Λειψάνων φοβοῦνται οἱ δαίμονες, ἀφοῦ καὶ αὐτὲς ἔχουν Χάρη καὶ κάνουν θαύματα, ὅπως ἡ θήκη τῶν Λειψάνων τοῦ Ἑλισαίου.

γ. Δύο ἄλλοι νηπτικοὶ πατέρες ὁ Κάλλιστος καὶ Ἰγνάτιος οἱ Ξανθόπουλοι λένε πὼς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους καὶ ζῶντες καὶ μετὰ θάνατο πῆραν Χάρη. Ζῶντες ἔκαναν φοβερὰ πράγματα, ὅπως π.χ. πέρασαν ποταμοὺς ἀβάτους,

«δρόμους τε μακροὺς καὶ πολυημέρους, ἀκαριαίως διώδυσαν· καὶ ἕτερα ἐξάϊσια, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῆ, ἐν ἡλίῳ, ἐν θαλάσῃ, ἐν ἐρημίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χώρᾳ, ἐν θηρίοις καὶ ἐρπετοῖς καὶ ἀπλῶς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει καὶ πᾶσι τοῖς στοιχείοις ἐξεργάσαντο καὶ διὰ πάντων ἐδοξάσθησαν... Καὶ μετὰ τέλος δέ, ἐνίων καὶ τὰ σεβάσμια σώματα τὸ ἀδιάλυτον φέρουσι, προδήλως τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς βεβαιοπίστοις ὑπὲρ φύσιν χάριν καὶ δύναμιν πιστούμενα».

(Φιλοκαλία τ. Δ', σελ. 290)

Τὰ ἅγια Λείψανα πιστοποιοῦν τὴ Χάρη τοῦ Βαπτίσματος, ποὺ ἔχουμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἀφήνει ἀφθորα τὰ ἅγια Λείψανα, ὡς σημεῖον

τῆς ἀφθαρσίας γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ. Κάπως ἔτσι, ἀλλὰ σὲ λαμπρότερη κατάσταση θὰ εἶναι καὶ τὰ σώματά μας κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία.

δ. Τὴν ἴδια Χάρη λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἔχουν καὶ οἱ Εἰκόνες καὶ τὰ εὐλαβῆ ἀντικείμενα μέσα στὴν Ἐκκλησία· τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ λάδι τῶν Εἰκόνων κ.λ.π. Ἡ Χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραμένει καὶ στὶς ψυχὰς καὶ στὰ σώματα τῶν Ἁγίων καὶ στοὺς τάφους καὶ στοὺς χαρακτῆρες καὶ στὶς ἅγιες Εἰκόνες τους, «οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ» (P.G. τ. 94, 1249).

Παραδείγματα

Ἄς ἀναφέρουμε τώρα ἀρκετὰ παραδείγματα γιὰ νὰ δοῦμε τὴν ἀλήθεια αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας μας.

1. Ἀπὸ τὸ λειμωνάριο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Μόσχου (Φιλοκαλία, ΕΠΕ, τ. 2, σελ. 90).

Τὸ παράδειγμα, ποὺ ἀναφέρει ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Ἡλιώτης, γιὰ κάποιον ἀγωνιστὴ μοναχό, ποὺ ἀσκήτεψε στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶνων. Τὸν πολεμοῦσε δαίμονας τῆς πορνείας. Μία μέρα, λοιπόν, καθὼς τοῦ εἶχε ἐπιτεθεῖ μὲ μανία, ὁ γέροντας ἄρχισε νὰ μὴν ἀντέχει ἄλλο, καὶ λέγει στὸ δαίμονα:

«“Ἐως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; Ἀπόστα λοιπόν, συνεγήρασάς μοι”. Τότε φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ὁ δαίμονας καὶ τοῦ λέγει·

“Κάνε μου ὄρκο πὼς δὲν θὰ πεῖς σὲ κανέναν αὐτά, ποὺ θὰ σοῦ πῶ καὶ δὲν θὰ σὲ ζαναενοχλήσω”.

Καὶ ὤμοσεν ὁ γέρον ὅτι· “Μὰ τὸν κατοικοῦντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐκ εἶπω σοι λέγειν τινί, ἄπερ εἶπης μοι”.

Λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων· “Μὴ προσκυνήσης ταύτη τῇ εἰκόνι καὶ οὐκ ἔτι σε πολεμῶ”.

Εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν τὸ ἐκτύπωμα τῆς Δεσποίνης ἡμῶν ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας βασιτάζουσας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τότε λέγει ὁ Μοναχὸς στὸ δαίμονα. “Ἀφησε νὰ τὸ σκεφθῶ”.

Πῆγε τότε καὶ ἐπεσκέφθηκε τὸν ἀββᾶ Θεόδωρο τὸν Ἡλιώτη καὶ τοῦ διηγήθηκε τὸ συμβάν.

Αὐτὸς ἀπάντησε. “Τὸ ὅτι ὀρκίσθηκες, κακῶς ἔκανες. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μοῦ τὸ φανέρωσες καλῶς ἔκανες. Συμφέρει δέ σοι εἰς τὴν χώραν ταύτην μὴ εἶσαι πορνεῖον εἰς ὃ μὴ εἰσέρχῃ, ἢ ἵνα ἀρνήσῃ τοῦ προσκυνεῖν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν μετὰ τῆς αὐτοῦ Μητρὸς”».

2. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου καὶ τοῦ ἁγίου Ἰου-

λιανού τοῦ Μάρτυρος. Ὁ χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνος ἦταν νὰ ἀνορύξει τὰ ὄστᾶ τοῦ Ἁγίου καὶ νὰ τὰ μεταφέρει σὲ ἄλλο τόπο γιὰ νὰ δώσει χρησμό. «*Ἀνάρρηξον τὰς θήκας, ἀνόρυξον τὰ ὄστᾶ, μετάστησον τοὺς νεκρούς*» δηλαδή, κατέστρεψε τὶς θήκες, ξεπαράχωσε τὰ ὄστᾶ, μετέφερε σὲ ἄλλο σημεῖο τοὺς νεκρούς (ΕΠΕ, 37, 58 καὶ ἐξ). Ὁ Παραβάτης μετακίνησε μόνον τὰ ὄστᾶ τοῦ Μάρτυρος. Ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς ἄφησε. Βλέπουμε πὼς τὰ ἅγια Λείψανα ἐμπόδιζαν τοὺς δαίμονες νὰ δώσουν χρησμό.

3. Ἄλλο θαυμασιώτατο παράδειγμα. Σὲ ἓνα λόγο του πρὸς τοὺς ἁγίους Μάρτυρες τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου διαβάζουμε τὰ ἐξῆς: Οἱ τάφοι τῶν Μαρτύρων ἦταν σὲ ἐξοχικὸ μέρος καὶ ἐκεῖ στὴν πανήγυρῃ τους πήγαιναν πολλοί, ἀλλὰ ἔπεφταν στὸ πάθος τῆς μέθης. Μέθαγαν καὶ ἀσχημονοῦσαν. Τότε ὁ μέγας ἐκεῖνος Ἱεράρχης ἠλεγξε τὸ πάθος τῆς μέθης καὶ προέτρεψε τοὺς μεθυσμένους νὰ κάνουν τὸ ἀκόλουθο:

«Αἰὲ μὲν, ἀγαπητοί, κακὸν ἢ μέθη, μάλιστα δὲ ἐν ἡμέρα μαρτύρων». Αὐτοὶ ποὺ μεθοῦν, θὰ ἔχουν διπλῆ κόλαση. Ἐλα, λέγει, ἐσὺ ποὺ μεθᾷς. Πήγαινε στὸν τάφο τοῦ μάρτυρος... ἄρον εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ τάφου: ...περιπλάκηθι τὴν σορὸν, προσηλώθητι τῇ λάρνακι· οὐχὶ τὰ ὄστᾶ μόνον τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ οἱ τάφοι αὐτῶν καὶ αἱ λάρνακες πολλὴ βρύουσιν εὐλογίαν».

(ἐκδόσεις ΛΟΓΟΣ, τ. 5ος, σελ. 229)

Μέχρι ἐδῶ ὅλοι τὸ καταλαβαίνουμε. Προτρέπει ὁ ἅγιος τὸν ἐπιρρεπῆ στὴ μέθη νὰ πάει νὰ προσκυνήσει τὰ Λείψανα καὶ τὸν τάφο τοῦ Μάρτυρος, γιὰ νὰ πάρει εὐλογία. Ἀκοῦστε τὶ καταπληκτικὰ λόγια λέγει παρακάτω.

«Λάβε ἔλαιον ἅγιον, καὶ κατάχρισόν σου ὅλον τὸ σῶμα, τὴν γλῶτταν, τὰ χεῖλη, τὸν τράχηλον, τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ οὐδέποτε ἐμπεσῆ εἰς τὸ νανάγιον τῆς μέθης» (ὁπ.π.).

Τὸν προτρέπει νὰ λάβει λάδι ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Μάρτυρος (προφανῶς ἕκαιαν κανδήλα) καὶ νὰ χρισθεῖ καὶ θὰ τοῦ φύγει τὸ πάθος τῆς μέθης. Γιατὶ λέγει τὸ ἔλαιον ὑπενθυμίζει «*τῶν ἄθλων τῶν μαρτύρων, καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν χαλινοῖ, καὶ κατέχει ἐν μεγάλῃ καρτερίᾳ καὶ περιγίνεται τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων*» (ὁπ.π.). Τὸ λάδι τοῦ Μάρτυρος σὲ κάνει δυνατὸ νὰ ξεπεράσεις τὰ νοσήματα καὶ τὴν ἀκολασία τῆς ψυχῆς.

Βλέπετε πὼς δὲν εἶναι ἀφελὲς καὶ δεισιδαιμονία, αὐτὸ ποὺ κάνουν οἱ Χριστιανοί μας καὶ παίρνουν λαδάκι ἀπὸ τοὺς Ἁγίους καὶ χρίονται. Ἔχει μέσα του πολλὴ Χάρη.

4. Ἄλλο παράδειγμα. Τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας ποὺ δὲν

μπόρεσε να μπει στο ναό για να προσκυνήσει το τίμιο Ξύλο και προσευχήθηκε στην εικόνα της Παναγίας, την έβαλε έγγυητρια και έτσι κατόρθωσε να μπει να προσκυνήσει και να πάρει Χάρη.

«Κλαίουσα δὲ ὁρῶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἰστάμην, ἐπάνω τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐστῶσαν· καὶ φημι πρὸς αὐτὴν ἀκλινῶς ἀτενίσασα· παρθένε Δέσποινα... σὲ δίδωμι τῷ ἐκ σοῦ τεχθέντι Θεῷ ἐγγυητὴν ἀξιοχρεον...».

(Πρακτικά τῶν ἁγίων καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἔκδοσις Καλύβης τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σκήτης τῆς ἁγίας Ἄννης, τ. Γ', σελ. 293).

Βλέπουμε προσευχήθηκε στην εικόνα της Παναγίας, την έβαλε έγγυητην και έτσι μπόρεσε να περάσει στο ναό και να προσκυνήσει.

5. Θαύματα μποροῦν να κάνουν τὰ εὐλαβῆ ἀντικείμενα καὶ Λείψανα καὶ ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ πλευρά. Π.χ. Οἱ χωρικοί, πὸ πῆγαν νὰ στερεώσουν τὴν κιβωτὸ τῆς Διαθήκης, ἐνῶ δὲν ἦταν Ἱερεῖς, ἔπεσαν νεκροί (Β' Βασιλ. ς' 6).

* * *

Τέλος, θὰ θέλαμε νὰ δοῦμε σύντομα ποιὲς προϋποθέσεις χρειάζονται γιὰ νὰ θαυματουργήσουν.

Πρώτη προϋπόθεση εἶναι νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος πίστη γιὰ νὰ θαυματουργήσουν τὰ ἅγια Λείψανα καὶ οἱ Εἰκόνες. Ἐνῶ τὸ ἱμάτιο τοῦ Χριστοῦ ἔκανε καλὰ τὴν αἰμορροῦσα, καμμὶ θαυματουργικὴ δύναμη δὲν ἔδειξαν ὁ χιτῶνας καὶ τὰ ἱμάτια στοὺς στρατιῶτες κάτω ἀπὸ τὸ Σταυρό, πὸ τὰ μοίρασαν παίζοντας ζάρια καὶ ρίχνοντας κλῆρο. Τὰ ἅγια Λείψανα δὲν εἶναι μαγικὰ ἀντικείμενα. Δίνουν τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἅμα καὶ ὁ ἄνθρωπος δώσει τὴν καλὴ του προαίρεση. Πίστη καὶ Χάρη κατορθώνουν πολλά. Χωρὶς πίστη δὲν γίνεται τίποτε.

Δεύτερη προϋπόθεση εἶναι νὰ πλησιάζει κάποιος τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ μὲ εὐλάβεια καὶ φόβο Θεοῦ. Ἡ συνήθεια δὲν συνηγορεῖ στὴ μετάδοση τῆς Χάριτος. Ἄπειρες φορὲς προσκυνοῦμε τὶς Εἰκόνες καὶ τὰ ἅγια Λείψανα, μὰ λίγες φορὲς, ὅταν πηγαίνουμε μὲ πίστη, καταλαβαίνουμε τὶς ἐνέργειες.

Τρίτη προϋπόθεση. Νὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ μιμηθοῦμε τὸ ζῆλο καὶ τὴ ζωὴ τῶν Ἁγίων, πὸ προσκυνοῦμε τὶς Εἰκόνες καὶ τὰ Λείψανα. Νὰ φέρνουμε μπροστὰ μας τὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου, τοῦ ὁποίου προσκυνᾶμε τὰ Λείψανα ἢ τὴν Εἰκόνα καὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ μιμηθοῦμε τὰ σημεῖα, πὸ εἶναι ἐφικτὰ στὴ ζωὴ μας.

Τέταρτη προϋπόθεση. Νὰ ἔχουμε ὀρθόδοξη διδασκαλία γιὰ τὶς

Εικόνες, τὰ ἅγια Λείψανα καὶ τὰ ἁγιαστικά μέσα τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔστω κι ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ λαδάκι τῆς κανδήλας ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο. Δὲν εἶναι αὐτὸ δεισιδαιμονία οὔτε ἀπλοϊκότητα καὶ χαζομάρα. Ἐδῶ μεγάλοι Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως ὁ Χρυσόστομος, τὰ χρησιμοποιοῦσαν κι ἐμεῖς δὲν θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαμε; Σπίτι μας νὰ ἔχουμε Εἰκόνες, Ἅγιασμὸ κ.λ.π. καὶ νὰ κάνουμε χρῆση αὐτῶν, γιὰ νὰ μᾶς βοηθᾶνε στὸν ἀγῶνα μας.

* * *

Τέλος, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω μιὰ γνώμη τοῦ Χρυσοστόμου καὶ θὰ κλείσω τὸ θέμα. Ὁ Ἅγιος λέγει πὼς ἐκεῖνο, ποὺ ὠφελεῖ πρῶτα τὸν πιστό, εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

«Μετὰ γὰρ τὴν διὰ λόγον δύναμιν, δευτέραν ἔχουσι τάξιν οἱ τῶν ἁγίων τάφοι, πρὸς τὸ διεγείρειν πρὸς τὸν ἴσον ζῆλον τὰς τῶν θεωμένων αὐτοῦ ψυχάς».

(ΕΠΕ, 34, 374)

Δηλαδή, δεύτερο μεγάλο μέσο γιὰ νὰ κάνουμε τὸν ἄνθρωπο νὰ μιμηθεῖ τοὺς Ἅγιους καὶ νὰ ἀποκτήσει τὸ ζῆλο τους, εἶναι τὰ ἅγια Λείψανα. Καὶ χάρη ἔχουν καὶ ὑπομνηστικά τῆς ἀρετῆς εἶναι.

Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ κατανοήσουμε σωστὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὰ ἅγια Λείψανα καὶ τὶς Εἰκόνες καὶ τὰ εὐλαβῆ ἀντικείμενα, ὥστε νὰ γίνουν βοηθοὶ μας στὸν πνευματικὸ μας ἀγῶνα.

(*) Ἐκ τοῦ βιβλίου *Ὁ Γέρον Βησσαρίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγάθωνος*, ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2009, σελ. 79-89. Ἐπιμέλ. ἡμετ.